

EI VILLEGALLE VAAN VERTAISET, VALMENTAJAT JA VANHEMMAT – LASTEN JA NUORTEN NÄKEMYKSIÄ LIIKUNTAKIINNOSTUKSEENSA VAIKUTTAJISTA

MARI LEHMUSKALLIO

Yhteyshenkilö: Mari Lehmuskallio, Turun opettajankoulutuslaitos, Assistentinkatu 5, 20014 Turun yliopisto. Puh. 02-3335986/040-8343393. Sähköposti: mari.lehmuskallio@utu.fi

TIIVISTELMÄ

Lehmuskallio, M. 2011. Ei VilleGalle vaan vertaiset, valmentajat ja vanhemmat – lasten ja nuorten näkemyksiä liikuntakiinnostukseensa vaikuttajista. Liikunta & Tiede 48 (6), 24–31.

■ Vaikka suomalaista yhteiskuntaa luonnehditaan urheilullistuneeksi, enemmistö sen lapsista ja nuorista ei liiku terveytensä kannalta riittävästi. Pyrittäessä lisäämään nuorten ikäluokkien fyysistä aktiivisuutta on tärkeää tuntea ne tahot, jotka ratkaisevimmin vaikuttavat heidän kiinnostukseensa liikuntaa ja urheilua kohtaan. Tämän jälkeen on helpompi jäljittää, mistä ristiriita johtuu ja missä liikuntavaikuttajat epäonnistuvat.

Tutkimuksessa selvitettiin 11–12-vuotiaiden kaupunkilaislasten (n= 442) ja 15–16-vuotiaiden -nuorten (n= 380) omia näkemyksiä tärkeimmistä liikuntakiinnostukseensa vaikuttajista sekä vaikutuksen suuntia. Kysely toteutettiin Turussa 22 viidennellä ja 22 yhdeksännellä luokalla oppituntin aikana. Aineiston tilastollisessa analysoinnissa ryhmittelevinä tekijöinä käytettiin paitsi ikää ja sukupuolta myös vastaajien perheiden tuloluokkaa.

Niin kaikki valmiiksi listatuista 14 vaikutustahosta kuin vastaajien itsensä täydentämätkin tahot olivat keskiarvoisesti mitattuna lisänneet heidän kiinnostustaan liikuntaa ja urheilua kohtaan. Kaverit, ohjaaja/valmentaja sekä vanhemmat määrittyivät tärkeimmiksi liikuntakiinnostuksen lisääjiksi. Isä ja ulkomaiset urheilutähdet olivat voimakkaampia liikuntainnostajia pojille siinä missä äiti, pikkusisarukset ja muut julkisuuden henkilöt tytöille verrattuina vastakkaiseen sukupuoleen. Ohjaajan/valmentajan merkitys oli suurempi sosioekonomisen taustan kohotessa. Opettaja keräsi eniten mainintoja liikuntakiinnostusta vähentäneenä tahona.

Kaikkien tahojen keskimäärin liikuntakiinnostusta lisäävä vaikutus on myönteinen lähtökohta nuorten ikäluokkien fyysisen aktiivisuuden nostamisessa. Paljon sen potentiaalia vaikuttaa kuitenkin olevan vielä hyödynnettävää. Ainakin liikunnan merkityksellistäminen vaatii päivitystä tavoiteltaessa edes lasten ja nuorten terveystieteiden täyttymistä.

Asiasanat: liikuntasosialisaatio, viiterühmät, liikuntakasvatus, liikuntaharrastus, liikuntakulttuuri

ABSTRACT

Lehmuskallio, M. 2011. Neither Spears nor Superman but peers and parents – significant sport socialization agents from the standpoint of children and adolescents. Liikunta & Tiede 48 (6), 24–31.

■ Even though Finnish society can be characterized sportized majority of its children and youth doesn't exercise enough according to their health. In order to increase the amount of physical activity, it's important to recognize those reference groups that affect their sport interest most. After that it's easier to look for the causes of the incongruity.

The purpose of the study was to define the significant sport socialization agents of the 11–12 (n = 442) and the 15–16 (n = 380) age groups from their own standpoint. The survey was accomplished in Turku in 22 fifth grade and in 22 ninth grade classes during lessons. When analyzing the data age, gender and also familial economic background were used as grouping factors.

Measured by means all of the 14 reference groups found in the questionnaire as well as the ones added by the respondents increased their interest in sport. Friends, parents and coaches/instructors proved to be the most significant sport socialization agents. Fathers and foreign sports stars were more important sport interest boosters for the boys where mothers, younger siblings and celebrities for the girls compared with the opposite sex. The significance of coaches/instructors was higher with the uplift of the respondents' familial economic background. Teachers collected most nominations as decreasing sport interest.

The research result of all the reference groups increasing children's and adolescents' interest in sport makes a positive basis for the attempts to raise their physical activity level. However, a lot of its potential seems to be unexploited so far. At least it would be important to update the meaning structures loaded on different areas of sport.

Keywords: sport socialization, agent of socialization, physical education, sport interest, sport culture

JOHDANTO

Suomalaista yhteiskuntaa kuvataan sportisoituneeksi, urheilullistuneeksi (esim. Koski 2004; sportisaatio-käsitteestä ks. Maguire 1999). Liikuntaan kytkeytyvät merkitykset ovat tunkeutuneet vahvasti suomalaisten elämäntyyliin läpäisten koko yhteiskuntamme elämänmuodon. Liikunnan arvo yltyä korkealle kulttuurisessa arvoasteikossa ruumiillisuuden korostumisen vanavedessä. Urheilullistumisen rinnalla – mitä todennäköisimmin myös sen syynä – hyvinvoinnin merkityksen tiedostaminen on voimistunut kaikissa ikäryhmissä (Berg 2005). Liikuntaa harrastetaan maassamme enemmän kuin koskaan (esim. Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010a/b) ja liikunta onkin muodostunut monelle tärkeäksi identiteetin rakennusosaksi samoin kuin elämän realiteetiksi ja rytmittäjäksi (esim. Tähtinen ym. 2002). Liikunta on myös luokiteltu suomalaisten keskuudessa kymmenen tärkeimmän elämäniloa tuottavan asian joukkoon (Ojanen 2000). Usko urheilutoiminnan vapaamuotoista leikkiä parempiin mahdollisuuksiin pitää lapset ja nuoret ”pois pahanteosta” istuu niin ikään tiukassa (Ilmonen & Siisiäinen 1998).

Kuitenkaan enemmistö suomalaislapsista ja -nuorista ei liiku fyysisen terveytensä kannalta riittävästi. Liikunnallisin merkityksin väritynyt elämäntyyli, arvostus ja kiinnostus liikuntaa kohtaan tai edes vapaa-ajan varsinaisen liikunnan harrastaminen eivät näytä riittävän kompensoimaan fyysisesti yhä passiivisemmän arjen aiheuttamia terveysongelmia, kuten huonoa kuntoa ja ylipainoisuutta. (Esim. Husu ym. 2011.) Psykkisen terveyden osalta suomalaislasten ja -nuorten on todettu olevan pohjoismaisiin ikätovereihinsa verrattuna vähemmän itseään arvostavia, kuormittuneempia sekä elämään varovaisemmin, pelokkaammin ja epäluottavaisemmin suhtautuvia (Pölkki 2001). Jopa joka kolmannen lapsen on arvioitu voivan maassamme huonosti joko fyysisesti, psyykkisesti ja/tai sosiaalisesti (Bardy ym. 2002).

Mikäli liikunta toteutuu kiinnostuksen lisäksi myös riittävänä fyysisenä aktiivisuutena (hengästymisenä, hikoilemisena), pystyy se parhaimmillaan edistämään hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia kaikissa elämänkaaren vaiheissa. Lapsuuden ja nuoruuden liikunnallisilla kokemuksilla on todettu monia yhteyksiä niihin suhtautumistapoihin, joilla liikunta myöhemmin kohdataan (esim. Yang ym. 1999). Liikuntaa voidaankin pitää verraten pysyvänä elämäkokonaisuuden elementtinä. Lapsuus ja nuoruus edustavat näin ollen aikaa, jolloin on vielä ”paljon tehtävissä” liikuntaan kasvamisen ja kasvattamisen suhteen, laajemmin kansanterveyden ja hyvinvoinnin suhteen. Pyritäessä nostamaan nuorten ikäluokkien fyysisen aktiivisuuden määriä ja edelleen hyvinvointia on tärkeää tuntea ne tahot, jotka ratkaisevimmin vaikuttavat heidän liikuntasosialisaatioonsa. Kun vahvimmat vaikuttajat ovat tiedossa, on helpompi lähteä jäljittämään urheilullistuneessa, mutta silti liian vähän liikkuvassa yhteiskunnassamme, mistä tämä ristiriita johtuu, missä vaikuttajat epäonnistuvat.

SOSIAALISTUMINEN LIIKUNTAAN

Sosialisaatiolla viitataan käyttäytymisen muutoksiin, jotka ovat seurausta yksilön vuorovaikutuksesta toisten ihmisten kanssa. Yhteisössä kulloinkin hyväksytyt toiminta- ja ajattelutapa opitaan tiedostetun kasvatuksen lisäksi kaiken muunkinlaisen kommunikaation välityksellä ja nykyään paljon vastavuoroisemmin kuin aiemmin. Lasten liikuntaharrastukset ovat osuva esimerkki vastavuoroisuudesta, sillä niiden myötä monet vanhemmatkin sosiaalistuvat uusiin lajikulttuureihin. Yksilöä ei tule ymmärtää sosialisaatioissa vain passiiviseksi ärsykkeiden vastaanottajaksi, vaan aktiiviseksi (vuoro)vaikuttajaksi. Yhteisön jäsenen toisiinsa kohdistamien normatiivisten odotusten eli sosiaalisen kontrollin avulla opittuja toiminta- ja ajattelutapoja ylläpidetään ja vahvistetaan. (Esim. Burr 2004.)

Primaarisosialisaatioissa, joka ajoittuu lapsuuteen ja josta huolehtii ensisijassa lapsen lähipiiri, lapsi samastuu merkityksellisiin toisiin. Hän sisäistää merkityksellisten toisten maailman ainoana olemassa olevana todellisuutena. Ajan kuluessa samastuminen alkaa ulottua konkreettisten toisten lisäksi myös toisiin yleensä. Primaarisosialisaatio päättyy, kun yleistyneen toisen käsite on vakiintunut lapsen tietoisuudessa. Primaarisosialisaatiota seuraa sekundaarisosialisaatio kattaen kaikki tapahtumasarjat, joissa lapsi johdatetaan todellisuuden muille sektoreille. Toisin kuin primaarisosialisaatioprosesseissa, sekundaarisosialisaatioissa roolit irtautuvat helposti niitä esittävistä yksilöistä ja todellisuus nähdään suhteellisena. Koska sekundaarisosialisaatio tapahtuu ajallisesti primaarisosialisaation jälkeen, se kohdistuu jo muotoutuneeseen minuuteen sekä jo sisäistettyyn käsitykseen todellisuudesta ja maailmasta, joilla on taipumus säilyä. Sekundaarinen sisäistäminen ei useinkaan juurru kovin syvälle tietoisuuteen, minkä vuoksi se puolestaan on altis syrjäytymään. (Esim. Berger & Luckmann 2000.)

Liikuntaan sosiaalistumisen ei ole nähty poikkeavan lähtökohdiltaan muusta sosialisaatiosta, vaan edellyttävän ”liikunnallisten” toiminta- ja ajattelutapojen sisäistämistä vuorovaikutuksen kautta. Vuorovaikutusta kutsutaan sosiaalisesti vaikuttamiseksi silloin, kun yksilö todella omaksuu tai muuttaa tapojaan käyttäytyä, tuntea, asennoitua ja/tai ajatella. Liikunnan ”ilosanomaa levitettäessä” on syytä muistaa, ettei esimerkiksi määrärajoitusten tai pakkoon taipuminen määrity sosiaalisen vaikuttamisen muodoksi, sillä se harvoin saa aikaan todellista sisäistämistä. (Esim. Rashotte 2006.) Myös sosiaalisen vaikuttamisen kaksisuuntaisuus: kohti liikuntaa – pois päin liikunnasta (esim. Welk ym. 2003) saattaa helposti unohtua yhteiskuntamme sportisoitumisen myötä. Yleisen sosialisaatioteorian perusteella primaarisosialisaatiovaiheen liikunnalliset kokemukset tai niiden puute ovat erityisen tärkeässä asemassa koko elämänkaaren liikunnallisuutta ajatellen.

Liikuntasosialisaation malleja

Kenties ilmiön monitahoisuudesta johtuen vain harvat tutkijat ovat pyrkineet johtamaan yleisestä sosialisaatioteoriasta nimenomaan liikuntasosialisaation fokuksia synteesijä tai malleja. Lisäksi esitetyt mallit ovat usein keskittyneet vain yhteen liikuntasosialisaation vaikuttajatahoon (ks. Partridge ym. 2008, 284). Seuraavassa tuodaan esimerkin omaiseen tarkasteluun kolme kokonaiskuvaa tavoittelevaa mallia, jotka juontavat juurensa erilaisista liikuntakulttuurisista maaperistä: brittiläisen, amerikkalaisen ja kotimaisen.

Nutbeam ja Catford (1991) hahmottelevat liikuntaan sosiaalistumisen mallin kolmiportaiseksi: valinta → muutos → omaksuminen. Liikunnallisten *valintojen* tekemiseksi tietoisuuden on ensin herättävä ja tietoja on saatava riittävästi. *Muutosten* toteuttaminen edellyttää positiivisen asenteen ja motivaation syntymistä. Liikunnan *omaksuminen* tapahtuu kokeilemisen, oppimisen ja osallistumisen kautta. Jotta omaksuminen olisi pysyvää, on osallistumisen lopulta toistuttava säännöllisesti. Mikäli asenne- ja motivaatioilmasto ovat lähtökohtaisesti primaarisosialisaatiovaiheessa liikuntamyönteisiä, ei mallin muutosportaalille tarvinne astua lainkaan.

Green ym. (1980) jakavat liikuntasosialisaatiomallissaan käyttäytymiseen vaikuttavat tekijät altistaviin, mahdollistaviin ja vahvistaviin. Liikunnalle *altistaviksi* tekijöiksi he luokittelevat asennoitumista tukevat, motivaatiota kasvattavat sekä kokeilumahdollisuuksia ja tietoa tarjoavat toimenpiteet. *Mahdollistavat* tekijät sallivat motivaation kohteen toteutua eli ovat esimerkiksi tilaisuuksia käyttää liikunta- paikkoja ja -välineitä sekä osallistua ohjattuun liikuntatoimintaan. *Vahvistusta* omaan liikunnallisuuteen voidaan saada vaikutustahojen lisäksi omien kykyjen ja motivaation lisääntymisen kautta. Pysyvästi liikunnallisen elämäntyylin kannalta lienee toivottavaa, että altistavat ja mahdollistavat tekijät toteutuisivat jo primaarisosialisaatiovaihees-

sa siinä määrin, että omat kyvyt voisivat varhain kehittyä motivaatiota edistävälle tasolle.

Molemmassa tarkastelluissa malleissa lapsuuden lähipiiriin liikuntakulttuurinen pääoma nousee olennaiseen asemaan eritoten huomiotaessa primaarisosialisaatiovaiheen pysyvyyttä.

Ulkomaisiin vertailukohteisiin nähden Heinilän (1986) liikuntasosialisaatiomalli huomioi vahvemmin laajemman yhteiskunnallisen vaikutuspiiriin. Hän erittelee mallissaan kolme liikuntasosialisaatiota suuntaavaa ohjausjärjestelmän osaa. *Kehysohjaus* ohjaa arvostamaan kilpailua ja saavutuksia yhteiskunnan kehysarvoina ja toimintamalleina yleisesti, liikunnassa ja urheilussa erityisesti. *Yleisohjaus* opettaa eri lajien tuntemusta, suoritusstandardeja ja kiinnostavuuden erilaisia lähteitä. *Erityisohjaus* läheisten vaikutushenkilöiden toimesta usein kuitenkin vasta ratkaisee lopullisen suhtautumisen liikuntaan, eri lajien suosion ja kiinnostavuuden vaihtelun. Heinilän mallissa ohjausjärjestelmän osat eivät etene kronologisessa järjestyksessä kahden edellä esitellyn mallin tapaan, vaan potentiaalisesti ne ovat olemassa koko ajan primaarisesta sekundaariseen sosialisaatioon. Heinilän huomio erityisohjauksen merkittävydestä muodostaa yhden tämän tutkimuksen rationaalisista perusteista: huolimatta kehys- ja yleisohjauksesta itselle tärkeiden vaikutushenkilöiden erityisohjaus on liikuntasosialisaation ratkaisevin tekijä.

Tyypillisimmät liikuntasosialisaatioon vaikuttajat

Myöhämodernissa ajassa sosiaalisten kollektiivien kuten perheen, suvun, työ- ja kouluyhteisön nähdään menettäneen merkitystään – myös liikunnan ohjausjärjestelmässä. Yksilön omat ratkaisut ja valinnat suuntaavat voimakkaasti hänen elämänsä. Tämän päivän lasten ja nuorten jopa kaikkein vaikutusvaltaisimmiksi sosiaalistajiksi uumoillaan kulttuuriteollisuuden tuotteita, joita kuluttamalla he vahvistavat omaa epävarmaa identiteettiään median ja ikätovereiden näkemyksiä myötäillen. (Esim. Miles 2000.) Näyttätyykö kulttuuriteollisuus lapsille ja nuorille itselleen tärkeimpänä liikuntasosialisaation suuntaajana? Ohjaako kulttuuriteollisuus – entäpä muut vaikutustahot – kohti liikuntaa vai siitä pois? Ennen tämän tutkimuksen vastauksia esitettyihin kysymyksiin luodaan tiivis katsaus aiempaan tietämykseen tyypillisimmistä lasten ja nuorten liikuntasosialisaatioon vaikuttajista.

Koti. Kodin liikunnallisuuden ja lasten liikuntakiinnostuksen välillä on havaittu riippuvuus useissa tutkimuksissa. Kodin liikunnallisuudella tarkoitetaan muun muassa liikuntamyönteistä perheilmapiiriä sekä liikunnan ja penkkiurheilun asemaa perheenjäsenten arjessa ja vapaa-ajassa. Perheessä vallitsevat liikuntakulttuuriset ajattelumallit (esimerkiksi kilpailu, terveys) näkyvät usein lasten valitsemisissa liikuntamuodoissa. (Esim. Brunton ym. 2003.) Kodin, vanhempien ja muiden perheenjäsenten merkitys muuttaa muotoaan yksilön liikuntasosialisaation edetessä. Useimmille näiden merkitys on suurin primaarisosialisaatiovaiheessa, kun liikuntaan tutustutaan. (Esim. Partridge ym. 2008.)

Vanhempien osoittama hyväksyntä ja tuki, heidän tarmokkuutensa ja tieto-taitonsa liikuntamahdollisuuksien tarjoamisessa sekä potentiaalinsa muokata fyysiseen aktiivisuuteen kytköksissä olevia ympäristötekijöitä ovat näyttäneet tärkeinä sosiaalisen vaikuttamisen muotoina suhteessa lasten liikkumiseen. Varsinaisiin lasten liikuntaharrastuksiin vanhemmat saattavat osallistua esimerkiksi ohjaus- tai järjestelytehtävissä, mutta myös omatoimisten liikuntahetkien organisointi ja lasten totuttaminen fyysisesti aktiiviseen arkeen ovat olennaisia tekoja terveyden ja hyvinvoinnin kannalta. (Esim. Welk ym. 2003.)

Jossain määrin vanhempien, mutta etenkin saman sukupuolen ja pienen ikäeron omaavien sisarusten liikuntaharrastamisen on havaittu toimivan käyttäytymismallina, joka konkreettisimmillaan suuntaa lapsen omaa harrastusvalintaa. Usein lapsen liikuntaharrastus vaikut-

taa koko perheen arkeen, eivätkä sisarukset voi välttyä lajikulttuurisilta vaikutteilta. Vertaismallin näkeminen kasvattaa luottamusta siihen, että itsekkin kykenee vastaaviin suorituksiin. Iän karttuessa sisarukset myös valtaavat vanhempien paikkaa lapsen liikuntakykykyyden pätevyysindikaattoreina. Sisarukset antavat lisäksi toisilleen neuvoja ja tukea sekä jakavat liikuntaan kytkeytyviä merkitystulkintoja ja arvoja. (Esim. Partridge ym. 2008.)

Kaverit. Muutos puberteetti-ikäisten suhteessa vanhempiin ulottuu luonnollisesti myös liikuntaan. Äidin ja isän merkitys liikuntasosialisaatioissa – kuten sosialisaatioissa yleisesti – vähenee kavereiden merkityksen korostuessa. Vaikka tämän päivän nuoria ei voidakaan kuvaila sosiaalisesti eheänä ryhmänä eikä voida puhua yhtenäisestä nuorisokulttuurista, kulttuurisen refleksiivisyyden myötä vertaisryhmillä on aiempaa keskeisempi merkitys kaikessa sosialisaatioissa. Refleksiivisyydellä viitataan minuuden peilaamiseen toisten kautta. Lasten peilatussa ennen kaikkea omia kykyjään, tietoa ja taitojaan vertaistensa vastaaviin nuoret pyrkivät selvittämään, millaisina heitä pidetään muiden silmissä. Se, mitä lapsi tai nuori ajattelee muiden arvostavan, on minuuden rakentumisen kannalta usein avainasemassa. (Esim. Hautamäki & Hautamäki 2005.) Liikuntakykyisyys nauttii etenkin poikien keskuudessa suurta arvostusta ja sillä on monesti selkeä yhteys hyväksynnän tai syrjinnän kokemiseen vertaisryhmässä. Parhaimmillaan sosiaalinen liikuntatoiminta tyydyttää yhteenkuuluvuudentarpeita ja luo kontekstin ystävyyssuhteiden muodostumiselle. (Esim. Partridge ym. 2008.)

Media. Minuuden peilaaminen ja työstäminen paitsi kasvokkaisen kanssakäymisen myös median kautta on voimistunut (esim. Malmelin 2003). Media tarjoaakin runsaasti merkityksiä ja ihanteita ruumiinkulttuuriin liittyen. Urheilullisen, nuoren ja terveen ruumiin on selitetty sopivan tämän aikakauden ideaaliksi niin hyvin, koska se edustaa sekä konkreettisesti että symbolisesti kulttuurissa vallitsevaa ideologiaa rajattomasta kehityksestä (Hietala 2003). Monet yksilöt kokevat paineita täyttää vallitsevat ihannekriteerit ja tehtävässä epäonnistuminen voi aiheuttaa syyllisyyttä ja itseinhoa. Ruumiillisuus painottuu erityisen voimakkaasti nuoruudessa, sillä tällöin identiteetti kytkeytyy ruumiillisuuteen tiukemmin kuin missään myöhemmässä elämänvaiheessa. (Wilska 2001.) Lasten eri medioiden kulutusmäärät ja -sisällöt voivat riippua ratkaisevasti vanhemmista. Esimerkiksi vanhempien osoittama kiinnostus liikunnan joukkotiedotusta kohtaan tarttuu helposti lapsiin. Parhaimmillaan penkkiurheilu johtaa oma-kohtaiseen liikunnan harrastamiseen. (Esim. McPherson ym. 1989.)

Koulu. Lähes päivittäin koulun julkisissa tiloissa oppilaat peilaavat itseään ja muita toistensa kautta – myös liikkujina. Koulun ja liikunnanopettajan vaikutusta liikuntaan sosialistumisessa onkin pidetty merkittävänä erityisesti nuorempien oppilaiden kohdalla. Vaikutukset välittyvät muun muassa liikuntataitojen opettamisen, liikuntaan kannustamisen, liikuntainformaation jakamisen, palautteen antamisen sekä vertailujen tekemisen kautta. (Esim. Snyder & Spreitzer 1983.) Vertailemisen kytkeytyvä liikuntanumero on havaittu yhdeksi merkittävimmistä aikuisiän liikunnan harjoittamisen ennustajista (Yang 1997, 84). Onnistunut koulun liikunta synnyttää elämyksiä, joiden myötä liikuntaan kiinnittyminen vahvistuu myös vapaa-ajalla ja liikuntaan kytkeytyvät kulttuuriset merkitykset saavat positiivista sisältöä.

Liikuntaseurat. Liikunnan ja urheilun seuratyötä on luonnehdittu maamme laajimmaksi vapaamuotoiseksi lasten ja nuorten sosiaalistamisjärjestelmäksi. Tyypillisimmät seuratoiminnan muodot ovat ohjauspalvelujen ja harjoitusmahdollisuuksien tarjoaminen harrastajille. Ne tähtäävät useimmiten tietyn lajin kilpailutoimintaan. Toimintamuotojen tarjonta ei-kilpailullisille jäsenille jää niukaksi siitä huolimatta, että kilpailullisuuden on todettu laantuneen. Perheille suunnattua tarjontaa on myös merkillepantava vähän. Liikuntaseuraan kiinnittymisen pinnat löytyvät nyt vahvimmin yhdestä lajista sekä omasta ryhmästä tai joukkueesta, jonka piirissä toiminnot pääosin

tapahtuvat. Tämän päivän ohjaus- ja valmennustoiminnan aateperustoina korostuvat hyvät käytöstavat sekä eettis-moraaliset asiat, kuten reilu peli ja rehellisyys. (Koski 2000; 2007.)

Maassamme ei ole tehty viimeaikaista kartoitusta lasten ja nuorten näkökulmasta siitä, mitkä tahot he itse kokevat voimakkaimmiksi liikuntakiinnostukseensa vaikuttajiksi; sen lisäajiksi tai vähentäjiksi. Vaikka liikunnasta kiinnostuminen ei suoraviivaisesti tarkoitaakaan omakohtaista liikunnan harjoittamista ja vielä vähemmän fyysisen aktiivisuuden suositusmäärien täyttymistä, synnyttää kiinnostus jotta-kin asiaa kohtaan monesti myös motivaation toimia kiinnostuksen kohteen parissa. Esitellyissä liikuntasosialisaatiomalleissakin kiinnostus näyttäytyi tärkeänä tekijänä matkalla kohti myönteistä ja aktiivista liikuntasuhdetta. Käsityksen syntyminen vahvimista nuorten ikäluokkien liikuntakiinnostukseen vaikuttajista auttaa tarttumaan niin tutkimuksellisesti kuin käytännössäkin eritellymmiin kunkin toimintaan. Miten tärkeimmistä vaikuttajista saataisiin maksimaalinen terveyttä ja hyvinvointia edistävä hyöty irti?

TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tämän tutkimuksen tehtävänä oli selvittää suomalaisten 11–12-vuotiaiden kaupunkilaislasten ja 15–16-vuotiaiden -nuorten oma näkemys siitä, kuinka paljon ja minkä suuntaisesti eri tahot ovat vaikuttaneet heidän kiinnostukseensa liikuntaa ja urheilua kohtaan.

Tutkimuksen kohdentaminen nimenomaisesti ikäryhmiin perustui siihen, että aiemmissa tutkimuksissa niiden välillä oli ilmennyt selkeitä eroja liikuntakäyttytymisessä sekä liikunnan merkityksessä. Murrosiän kynnyksellä olevien 11–12-vuotiaiden viidesluokkalaisten asenteen koululiikuntaa kohtaan on havaittu olevan eri luokka-asteista myönteisimmän ja (koulu)liikunnassa menestymisen tärkeintä (esim. Nupponen 1999). Liikunnan tärkeydestä viestivät myös kaikista ikäryhmistä runsain liikunta- ja katsomopenkkiurheilupalvelujen käyttö (esim. Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010b; Pääkkönen & Niemi 2002). Keskimäärin puberteetin huipun ohittaneiden 15–16-vuotiaiden yhdeksäsluokkalaisten suhteen taas tiedettiin koululiikunnan merkityksen sekä mainittujen palvelujen käytön jäävän selvästi vähäisemmiksi. Etenkään fyysisen terveyden kannalta tällainen kehityssuunta ei ole toivottava. Aiemman tutkimustiedon valossa iällä voitiin myös olettaa olevan merkitystä eri tahojen koettuun tärkeyteen liikuntakiinnostusta säätelemässä. Nuorten avainvaikuttajien paljastuminen nähtiin olennaiseksi pyrittäessä muuttamaan liikunnasta pois päin ohjautuvaa kehityssuuntaa. Tieto varhaisemman sosialisaatiovaiheen tärkeimmistä vaikuttajista näyttäytyi taas erityisen merkityksellisenä suhteessa pysyvien elämäntapojen juurruttamiseen.

TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT

Tutkimuksen otos (N = 822) koostui 44 luokan oppilaista niin, että 11–12-vuotiaita viidesluokkalaista vastaajia oli 442 ($n_{\text{tytöt}} = 210$; $n_{\text{pojat}} = 232$) ja 15–16-vuotiaita yhdeksäsluokkalaista vastaajia 380 ($n_{\text{tytöt}} = 202$; $n_{\text{pojat}} = 178$). Tutkimuskaupunkina toimi Turku. Otantekniikoina käytettiin ositettua otantaa, vaihe- ja ryväotantaa. Eri kaupunginosista poimittiin satunnaisotannalla 11 alakouluja ja 11 yläkouluja sekä edelleen kouluista kaksi viidettä tai yhdeksättä luokkaa, jotka kokonaisuudessaan osallistuivat tutkimukseen. Koska Suomessa lasten ja nuorten liikuntakulttuurissa ei ole havaittavissa enää selkeitä alueellisia eroja ja koska suomalaista nuoruutta voidaan kauttaaltaan luonnehtia melko kaupunkimaiseksi, määrittäytyi tämän tutkimuksen johtopäätös populaatioksi 11–12-vuotiaat ja 15–16-vuotiaat suomalaiskaupunkien tytöt ja pojat (ks. Paju 2004).

Survey-tutkimuksen kyselylomake täytettiin oppitunnin aikana

ja lähinnä vastaajien huolimattomuudesta aiheutunut hävikki jäi kolmeen prosenttiin. Lomakkeeseen listattiin valmiiksi seuraavat 14 mahdollista liikuntakiinnostukseen vaikuttavaa tahoja: 1) äiti, 2) isä, 3) pikkusisar, 4) isosisarus, 5) kaveri, 6) opettaja, 7) koulun terveydenhoitaja, 8) lääkäri, 9) ohjaaja/valmentaja, 10) kotimainen huippu-urheilija ja/tai -joukkue, 11) ulkomainen huippu-urheilija ja/tai -joukkue, 12) elokuvasankari, 13) sarjakuvasankari, 14) muu julkkis. Listaa oli lisäksi mahdollisuus täydentää sellaisilla tahoilla, joita ei ollut siinä valmiiksi mainittu. Vastaajat antoivat arvionsa eri tahojen vaikutuksesta liikuntakiinnostukseensa viisiportaisella Likert-asteikolla, jonka ääripäät olivat: vähentänyt kiinnostustani paljon (-2) ja lisännyt kiinnostustani paljon (+2). Asteikon negatiivinen–positiivinen -ulottuvuus oli olennainen tekijä suhteessa sosiaalisen vaikuttamisen käsitteeseen. Edes sportisoituneessa yhteiskunnassa tutkimuksen lähtökohdaksi ei voi olla, että kaikki olisivat liikunnan ja urheilun puolestapuhujia.

Aineistoa ryhmittelevänä tekijänä käytettiin iän ja sukupuolen lisäksi vastaajien perheiden tuloluokkaa, koska taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden on havaittu vaikuttavan merkittävästi (liikunta) sosialisaatioon. Korkeampiin tulo- ja sosiaaliluokkiin lukeutuvat suomalaisperheet kuluttavat muun muassa enemmän rahaa liikunnan harrastamiseen sekä aktivoivat lapsiaan varhaisemmassa iässä harrastusten pariin. Nämä lapset ja nuoret ovatkin keskimäärin liikunnallisesti aktiivisempia verrattuna alempien tulo- ja sosiaaliluokkien jälkikasvuun. (Esim. Laakso ym. 2006.) Vastaajien nuoren iän takia perheen tuloluokan operatiivisointi perustettiin kolmeen konkreettiseen indikaattoriin: asumismuoto, autojen lukumäärä (enintään 4 kpl) ja kaukaisimmat lomamatkakohteet. Kotitalouksien omistamien hyödykkeiden ja kulutuskohteiden pätevytydestä osoittaa sosioekonomista statusta on saatu vahvaa näyttöä useissa tutkimuksissa (esim. Yang 2003). Perheen tuloluokka -summamuuttujan muodostuksessa kutakin indikaattoria painotettiin taloudelliseen arvoonsa perustuen. Asumismuodon painokertoimeksi määritettiin 4, autojen 1 ja lomamatkakohteiden 0,25. Jaottelu kolmeen tuloluokkaan pohjautui kvartiileihin siten, että matalaan tuloluokkaan sijoitettiin alin 25 prosenttia, keskituloluokkaan 50 prosenttia ja korkeaan tuloluokkaan ylin 25 prosenttia vastaajista summamuuttujan arvon perusteella ($Q_1 = 7,25$; $Q_2 = 18,25$). (Ks. tarkemmin Lehmuskallio 2007, 68–69.)

Aineiston tilastollinen analysointi aloitettiin ristiintaulukointien sekä eri vaikutustahojen saavuttamien aritmeettisten vaikutuskeskiarvojen avulla. Tarkastelua jatkettiin parametrisin testein perustuen Tähtisen ja Isoahon (2001, 43–44) huomioon siitä, että vähänkin suuremman otoksen testisuureen jakauma on normaali, vaikka tarkastelun kohteena olevan muuttujan jakauma ei noudattaisikaan normaalijakaumaa (todennäköisyyslaskennan raja-arvolause). Tietyiltä osin saatuja tuloksia varmistettiin epäparametrisin testein (Mann-Whitneyn U, Kruskal-Wallis), mutta koska ristiriitaisuuksia ei esiintynyt, tulokset raportoidaan vain parametrisin testisuurein. Levenen testiä käytettiin populaatiovarianssien yhtäsuuruuden varmistamiseen. Vastaajien iän ja sukupuolen vaikutusta eri tahojen merkitykseen tutkittiin kaksisuuntaisella varianssianalyysillä. Hahmoteltaessa eri tahojen vaikuttavuusranking-järjestystä kussakin vastaajaryhmässä hyödynnettiin vaikutuskeskiarvojen vertaamiseen riippumattomien ryhmien t-testiä. Tarkasteltaessa vastaajien perheen tuloluokan mahdollista yhteyttä eri vaikutustahojen merkitykseen turvaututtiin yksisuuntaiseen varianssianalyysiin. Varianssianalyysin tuottamia tuloksia tarkennettiin Tukey HSD -monivertailutestillä.

TUTKIMUSTULOKSET

Kuvio 1 kertoo lasten ja nuorten näkemysten heidän liikuntakiinnostukseensa vaikuttavien tahojen merkityksestä vaikutuskeskiarvoin kymmenen tärkeimmän vaikuttajan osalta. Mahdollisuus nimetä

valmiiksi listattujen tahojen lisäksi muita vaikuttajia ei tuottanut ainoatakaan vaikutuskeskiarvoltaan kymmenen kärkeen yltänyttä sijoitusta. Lukumääräisesti eniten mainintoja saivat isovanhemmat.

Niin lasten ja nuorten itsensä nimeämät kuin jokainen 14:stä valmiiksi listatusta tahosta oli keskimäärin *lisännyt* heidän kiinnostustaan liikuntaa ja urheilua kohtaan. Sosiaalisen vaikuttamisen suunta näyttäytyi siis kautta linjan positiivisena, liikuntaa tukevana. Näin kouluikäistenkin oma kokemus vahvisti käsitystä suomalaisen yhteiskunnan urheilullistumisesta. Liikuntaa ja urheilua selvästi arvostetaan laajalti ja sen hyödyllisyydestä nuorille ikäluokille tuntuu vallitsevan konsensus.

Kokonaisuudessaan ulkopuoliset tahot näyttivät lisänneen voimakkaammin viides- kuin yhdeksäsluokkalaisten liikuntakiinnostusta, mikä juontanee juurensa alakoululaisten varhaisempaan vaiheeseen (liikunta)sosialisaatiossa ja edelleen heidän vahvempaan samastumiseensa merkityksellisiin toisiin. Toki viidesluokkalaisten ovat voineet vain käyttää tutkimuslomakkeen Likert-asteikkoa positiivisemmalla otteella kuin yhdeksäsluokkalaisten. Joka tapauksessa kaksisuuntaiset varianssianalyysit osoittivat vastaajan iän olevan merkityksetön taustamuuttuja ainoastaan kavereiden sekä pikku- ja isosisarusten vaikuttavuuden osalla. Kaikkien muiden tahojen positiivinen vaikutus näyttäytyi voimakkaampana viides- kuin yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa ($p_{\text{ulkom.urh./joukkue}} = 0,023$; muut $p < 0,001$). Sukupuoli oli puolestaan yhteydessä isän ($F(1) = 8,859$; $p = 0,003$), äidin ($F(1) = 10,690$; $p = 0,001$), pikkusisarusten ($F(1) = 5,710$; $p = 0,017$), ulkomaisten huippu-urheilijoiden ja/tai -joukkueiden ($F(1) = 9,532$; $p = 0,002$) sekä muiden julkisten ($F(1) = 7,033$; $p = 0,008$) vaikuttavuuteen. Koska sukupuolella ja iällä ei todettu yhdysvaikutusta minkään mainitun vaikutustahon kohdalla, voitiin isä ja ulkomaiset urheilutähdet nimetä voimakkaammiksi liikuntakiinnostuksen lisääjiksi molempien ikäryhmien pojille siinä missä äiti, pikkusisarukset ja muut julkisuuden henkilöt molempien ikäryhmien tytöille verrattuna vastakkaiseen sukupuoleen. Tulos ulkomaisten urheilutähtien poikia innostavasta vaikutuksesta on linjassa median keskittymiseen vahvasti miessukupuolen huippu- ja kilpaurheiluun (ks. Koivisto 2005).

Pyrittäessä asettamaan eri-ikäisten tyttöjen ja poikien liikuntakiinnostusta lisänneet tahot vaikuttavuuskeskiarvojen perusteella tilastollisesti testattuun ranking-järjestykseen syntyi paljon jaettuja sijoituksia. Tämän vuoksi muodostettiin kolme vaikuttavuustasoa (I, II, III) vertaamalla kussakin ryhmässä korkeimman aritmeettisen vaikutuskeskiarvon saavuttaneen tahon (ks. kuvio 1) keskiarvoa muiden tahojen saavuttamiin keskiarvoihin. Vaikuttavuustasolle I ylvä-

sivät kaikki ne tahot, joiden vaikutuskeskiarvot eivät t-testissä jääneet tilastollisesti merkitsevästi alhaisemmiksi korkeimpaan vaikutuskeskiarvoon nähden. Vaikuttavuustasoilla II ja III vaikutuskeskiarvoja verrattiin vastaavasti korkeimpaan sellaiseen keskiarvoon, jolla pu-dottiin ylempältä tasolta. Taulukossa 1 näkyy viides- ja yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen ja poikien tärkeimpien liikuntakiinnostusta lisänneiden vaikutustahojen sijoittuminen kolmelle vaikuttavuustasolle. Taulukkoa on tulkittava vain suuntaa antavana.

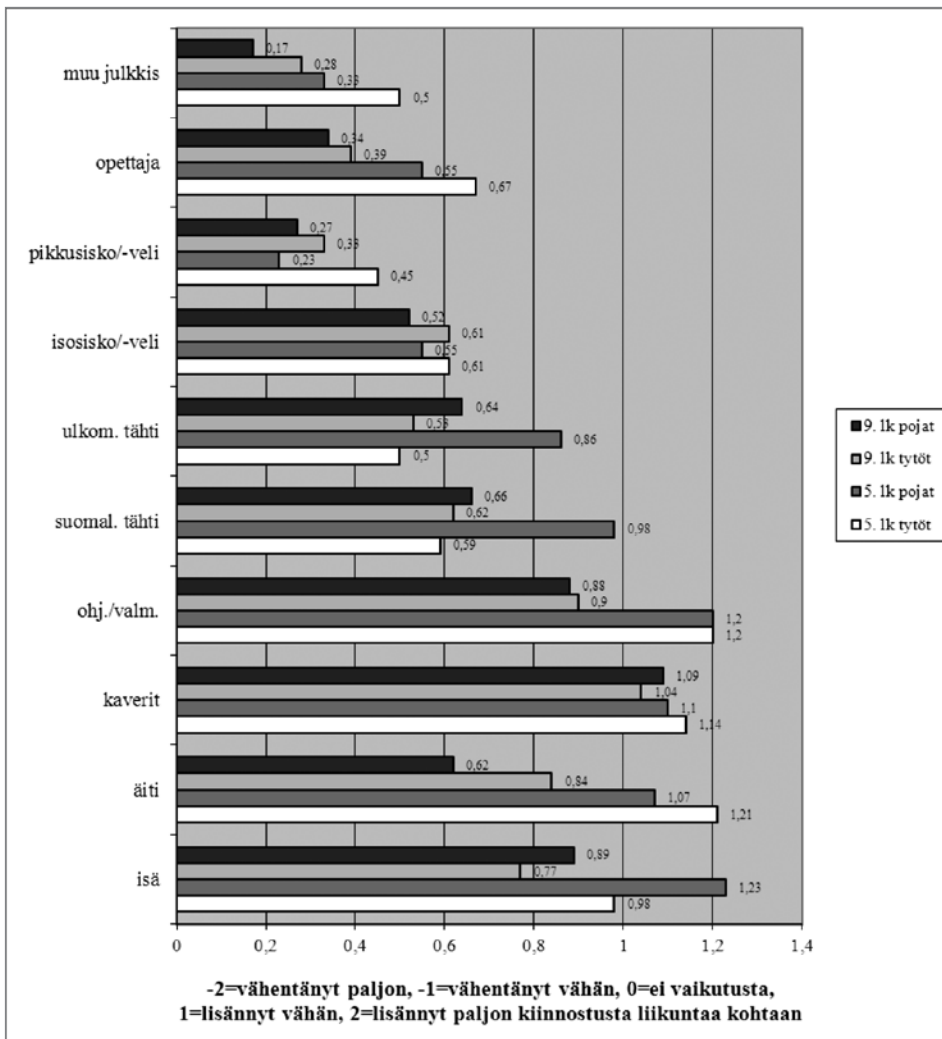
Kaverit osoittautui ainoaksi tahoksi, joka esiintyi kaikissa ikä- ja sukupuoliryhmissä I-tason vaikuttajana. Ohjaaja/valmentajakin putosi II-tasolle vain yhdeksäsluokkalaisten poikien näkemyksissä. Samaa sukupuolta oleva vanhempi lisäsi vastaajan liikuntakiinnostusta I-tason vaikuttajien joukossa, mikäli kyseessä oli viidesluokkalaisten, ja II-tason vaikuttajien joukossa, mikäli vastaaja oli yhdeksäsluokkalaisten. Vanhempien suhteen huomionarvoista on myös, että molemmat heistä ylsivät vastaajaryhmästä riippumatta vähintään vaikuttavuustasolle III. Ulkomaiset huippu-urheilijat ja/tai -joukkueet toimivat molempien poikaryhmien III-tason vaikuttajina, mihin kyseinen taho ei yltänyt kummassakaan tyttöryhmässä. Kotimaiset urheilutähdet tuntuivat inspiroivan erityisesti 11–12-vuotiaita poikia. Saman ikäluokan tytöt olivat puolestaan ainoa ryhmä, joka koki opettajan merkityksen edes III-tasolle yltävänä.

Eri vaikutustahoista vain ohjaajan/valmentajan merkitys liikuntakiinnostuksen lisääjänä oli yhteydessä vastaajan perheen tulo-luokkaan. Yhteys ilmeni tarkasteltaessa omina ryhminään kaikkia vastanneita poikia ($F(2) = 5,101$; $p = 0,007$) ja kaikkia yhdeksäsluokkalaisten ($F(2) = 5,172$; $p = 0,006$). Tarkennettaessa yksisuuntaisen varianssianalyysin tuottamia tuloksia Tukey HSD -monivertailutestillä paljastui tilastollisesti merkitsevien erojen löytyvän niin poikien kuin yhdeksäsluokkalaistenkin ryhmässä matalan ja keskituloluokan väliltä (molemmissa $p < 0,01$). Valmentajan vaikutus voimistui tulo-luokan kohentumisen myötä, mikä heijastanee ennen kaikkea eroja lasten ja nuorten organisoitun liikunnan harjoittamisaktiivisuudessa. Koska korkeamman sosioekonomisen taustan tiedetään lisäävän osallistumista organisoituun liikuntaan sekä alentavan liikuntaharrastuksen aloitusikä (esim. Laakso ym. 2006) on johdonmukaista, että tällöin myös valmentajan/ohjaajan merkitys liikuntakiinnostukselle kasvaa.

Koska kaikki tahot olivat vaikutuskeskiarvoin mitattuna lisänneet niin viides- kuin yhdeksäsluokkalaistenkin kiinnostusta liikuntaa ja urheilua kohtaan, tarvittiin ristiintaulukointia paljastamaan, mitkä tahot saivat eniten mainintoja liikuntakiinnostusta vähentäneinä. Viidesluokkalaisten vastasivat useimmin sarjakuvasankarin (6 % vas-

TAULUKKO 1. Tärkeimpien lasten ja nuorten liikuntakiinnostusta lisänneiden tahojen sijoittuminen kolmelle vaikuttavuustasolle

	I-taso	II-taso	III-taso
5. lk tytöt ¹ t äiti-isä = 2,979; $p = 0,003$ ² t isä-opettaja = 3,110; $p = 0,002$	äiti ohjaaja/valmentaja kaverit	isä ¹	opettaja ² isosisarukset
5. lk pojat ³ t isä-äiti = 2,163; $p = 0,032$ ⁴ t äiti-ulkom.urh. = 2,034; $p = 0,043$	isä ohjaaja/valmentaja kaverit	äiti ³ kotimainen huippu-urh.	ulkomainen huippu-urh. ⁴
9. lk tytöt ⁵ t kaverit-äiti = 2,465; $p = 0,015$ ⁶ t äiti-kotim.urh. = 2,415; $p = 0,017$	kaverit ohjaaja/valmentaja	äiti ⁵ isä	kotimainen huippu-urh. ⁶
9. lk pojat ⁷ t kaverit-isä = 2,578; $p = 0,011$ ⁸ t isä.-kotim.urh. = 2,756; $p = 0,007$	kaverit	isä ⁷ ohjaaja/valmentaja	kotimainen huippu-urh. ⁸ ulkomainen huippu-urh. äiti isosisarukset

KUVIO 1. Lasten ja nuorten näkemys liikuntakiinnostukseensa eniten vaikuttavista tahoista

taajista; n = 27), terveydenhoitajan (5 %; n = 22) ja opettajan (4 %; n = 18) vähentäneen liikuntakiinnostustaan. Yhdeksäsluokkalaisilta eniten mainintoja keräsivät opettaja (8 %; n = 30), isä (5 %; n = 19) ja äiti (4 %; n = 15). Opettaja sijoittui näin ainoana vaikutustahona kärkikolmikkoon kummankin ikäryhmän näkemyksissä.

POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Ovatpa tässä tutkimuksessa paljastuneet lasten ja nuorten omat näkemykset tärkeimmistä liikuntakiinnostukseensa vaikuttajista totuus ilmiöstä tai ei, kertovat ne heidän kokemustodellisuuksistaan. Lasten ja nuorten omien toimintatapojen ja tulkintojen ymmärtämiseksi nimenomaan heistä itsestään lähtevää tietoa ja heille merkityksellisten asioiden hahmottamista on peräänkuulutettu. Heidän tapansa jäsentää maailmaa kun ei aina ole sama kuin aikuisten. Etenkään lapsia, joiden luontaiseen olemukseen kuuluu aktiivisuus ja uteliaisuus, ei yleensä tarvitse houkutelua tai painostaa osallistumaan. Edellytyksenä kuitenkin on, että kyseessä on heille itselleen merkityksellinen asia. (Ks. Bardy ym. 2002.)

Peilattaessa terveytensä kannalta riittämättömästi liikkuvien kouluikäistemme määrää edellä kirjoitettuun näyttäisi heidän liikuntakiinnostukseensa vaikuttavilla tahoilla olevan parannettavaa ainakin liikkumisen merkityksellistämässä. Nuorten ikäluokkien ohjattu

harrastaminenhan seuroissa on jopa lisääntynyt, mutta koulujen liikuntakerhoihin osallistuminen sekä omatoiminen liikkuminen yksin tai kavereiden kanssa on vähentynyt (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010b). Fyysisesti kuormittavammat arkirutiinit ja hyötyliikunta ovat vaihtuneet istumiseen autossa, näyttörüutujen ääressä, matkapuhelin korvalla. Varsinaista liikunnan harrastamista saatetaan eri vaikutustahojen toimesta korostaa turhan paljon suhteessa fyysisen aktiivisuuden toteuttamisen muihin mahdollisuuksiin. Välttämättä ei tiedosteta, että useammakaan kerran viikossa toistuvat seuraharjoitukset eivät yksin riitä täyttämään edes lasten ja nuorten terveysliikuntasuosituksia (ks. Tammelin & Karvinen 2008). Toki tutkimustulos kaikkien vaikutustahojen keskimäärin liikuntakiinnostusta lisäävästä vaikutuksesta muodostaa positiivisen lähtökohdan, jonka kehitysmahdollisuuksia pohditaan lopuksi.

Kavereilla näyttäisi olevan eri vaikutustahoista jopa eniten vaikutusvaltaa. Hehän ylsivät ainoana tahona molempien ikäryhmien niin tyttöjen kuin poikienkin näkemyksissä kaikkein korkeimmalle vaikuttavuustasolle. Lastensa kavereita eivät vanhemmat (yleensä) pääse valitsemaan, mutta vaikutusmahdollisuuksia on siihen, että yhä useammalle liikunta olisi myönteinen elämän realiteetti. Kumpi onkaan tyypillisesti ensin: oma liikuntakiinnostus ja kaverit kiinnostuksen parista, vai liikunnasta innostuneet kaverit ja heidän myötäan oma liikuntakiinnostus? Vastauksen tietäminen olisi merkityksellistä siinä mielessä, kannattaako lapsia ja nuoria liikuntaan kannustava viestintä

kohdistaa painokkaammin yksilöille vai kaveriporukoille. Sosiaalisen vaikuttamisen teoria sanoo yksilöiden tekevän muutoksia käyttäytymiseensä etenkin sellaisen vuorovaikutuksen tuloksena, jossa toinen osapuoli koetaan jossain suhteessa itsen kanssa samankaltaiseksi tai erityisen kiinnostavaksi tai asiantuntevaksi. Myös enemmistön mielipide omaksutaan helposti. (Rashotte 2006.) Tämä viittaa siihen, että liikunnalliset kaverit ”vetäisivät” yksilön mukanaan liikunnan pariin. Toisaalta taas sosialisatioteoriat korostavat primaarisosialisatiovaihetta ja lähimmän perhepiirin vaikutusta liikunnan sisäistämiseksi osaksi elämää. Jos lapsi pienestä asti pyörii liikuntatoimintojen parissa, eikä kavereitakin löydy niistä piireistä? Ilmeistä on, ettei viestinnässä kannata sivuuttaa kumpakaan mahdollisuutta. Sitäkään ei tule sivuuttaa, miten arki- ja hyötyliikunta saataisiin ladattua lasten ja nuorten silmissä nykyistä arvostetummin merkityksin.

Etenkin 11–12- mutta myös 15–16-vuotiaiden antamien vastausten tapaan sosialisatioteoriatkin korostavat *vanhempien* ja muun lähipiirin merkitystä konstruoitaessa pysyvimmänluonteisia toimintatapoja. Myös Rovio ym. (2011) ehdottavat tuoreessa artikkelissaan, että aiemmista tutkimus- ja toimintakäytänteistä poiketen vanhemmat olisivat kohteena silloin, kun lapsiin ja nuoriin halutaan vaikuttaa. Keskustelu vanhempien voimakkaasta vaikutuksesta ja heidän liikuntaan kohdistamistaan merkityksistä voisi käydä vilkkaampanakin. Kuinka monet vanhemmat aidosti uskovatkaan tekevänsä palveluksen lapsilleen kuljettaessaan heidät autolla seuraharjoituksiin tai vapauttaessaan heidät pihan lehtien haravoinnista, jotta voimia säästyä tärkeisiin harrastuksiin? Jos vanhempien oma asenne ja käyttäytymisen vaikakpa suhteessa arkiliikuntaan on väheksyvä, omaksuu lapsi sosiaalisen vaikuttamisen teorian perusteella helposti samankaltaisen suhtautumistavan. Perheille suunnattujen liikuntapalvelujen tarjonnan soisi myös olevan runsaampaa ja monipuolisempaa etenkin, kun nuoremmassa ikäkohorteissa perheen ja perheen kanssa vietetyn vapaa-ajan arvostus on noussut vahvimmin (Liikkanen 2005). Taistelu tästä vapaa-ajasta nimittäin käy yhä tiukempuna eri elämysteollisuuden toimintamuotojen kesken. Suuri osa näistä ei edistä fyysistä aktiivisuutta.

Ohjaajan/valmentajan lukeutuminen kaikkein vaikuttavimpien liikuntakiinnostusta suuntaavien tahojen joukkoon on linjassa organisoidun liikunnan lisääntyneeseen harrastamiseen sekä harrastamisen varhaiseen aloitukseen nähden. Vallitseva käytäntö ei sen sijaan linjaa siihen, että maassamme ohjaajan/valmentajan vaikutus tunnettaisiin tai tunnustettaisiin näin painavaksi. Kovin moni lapsi ja nuori kun liikkuu vain vähän koulutusta ja korkeintaan nimellistä korvausta saavan ohjaajan/valmentajan johdolla (ks. Lahtinen ym. 2002). Herää myös kysymys, minkä suuruista ja sisältöistä osuutta ohjaajakoulutuksissa näyttelee varhainen liikuntasosialisatiovaihe verrattuna esimerkiksi edistyneempään lajiainekseen? Varhaisvaiheisiinhan ajoittuvat parhaat mahdollisuudet vaikuttaa liikunnan omaksumiseen luonnolliseksi ja positiiviseksi osaksi elämänkokonaisuutta – olipa laji mikä tahansa. Esitetäänkö lisäksi ohjauksen lähtökohdaksi terve ja hyvinvoiva lapsi vai tietyn lajin taituruus? Miten lasten ja nuorten terveysliikuntasuosituksot huomioidaan – vai huomioidaanko lainkaan?

Huolimatta monivuotisesta yliopistollisesta opettajankoulutuksesta ja parhaimmillaan lähes päivittäisistä kohtaamisista lukuvuoden aikana vastaajat kokivat *opettajien* lisäävän kiinnostustaan liikuntaa ja urheilua kohtaan selvästi vaatimattomammassa määrin kuin ohjaaja/valmentaja. Opettajat myös mainittiin useimmin liikuntakiinnostusta vähentäneenä tahona, joskin vain kuusi prosenttia vastaajista vastasi

näin. Lahelma ja Gordon (2003) näkevät koulussa yleisesti vallitsevan monia ristiriitoja. Esimerkiksi oppilaiden kasvua autonomiseksi yksilöiksi pyritään tukemaan samaan aikaan kun heitä sopeutetaan kansalaisuuteen liittyviin sääntöihin ja normeihin. Tasa-arvoa pyritään toteuttamaan, vaikka muu ympäröivä yhteiskunta on monin tavoin hierarkkisesti erottelleva. Se, mikä opettajissa ja/tai heidän toiminnassaan aiheuttaa erityisesti liikuntakiinnostuksen vähenemistä, vaatii vielä lisätutkimista. Aiemmista kotimaisista tutkimustuloksista voidaan kuitenkin löytää muun muassa seuraavanlaisia suuntaviivoja.

Siitä huolimatta, että opettajan merkitys näyttää jäävän etenkin pojilla vain vähäiseksi liikuntatunneilla viihtymisen kokemisessa, saattavat oppilaiden näkemysten sivuuttaminen opetusta koskevassa päätöksenteossa sekä heidän henkilökohtaisen kehittymisensä väheksyminen menestyksen määrittelyssä olla opettajan toimintatapoja, jotka heijastuvat oppilaiden yleiseen liikuntakiinnostukseen negatiivisesti. Myös liikuntakykyisyyteen perustuvat ryhmittelyt sekä niukka määrä yhteistoimintaa voivat herättää kielteisiä tunteita. (Ks. Soini 2006.) Koulun liikunta ja opettaja sen toteuttajana saattavat tuottaa pettymyksiä myös suhteessa oppilaiden liikkumiseensa kohdistamiin merkitysodotuksiin. Jos opettajan johdolla ei tavoiteta liikkumisen tärkeimpiä merkityksiä: hyvää oloa ja mieltä, fyysisyyttä sekä tutuimmista rutiineista poikkeavia kokemuksia, voivat täyttyvät odotukset heijastua liikuntakiinnostukseen laimentavasti. (Ks. Lehmuskallio 2007.)

Kotimaiset ja/tai ulkomaiset huippu-urheilijat ylsivät liikuntakiinnostusta lisänneiden tahojen vaikuttavuusluokituksessa vähintään tasolle III lukuun ottamatta viidesluokkalaisten tyttöjen ryhmää. Tämä sai pohtimaan, kuinka valmiita tähtiurheilijat ovat tällaiseen asemaan. Tiedostavatko he oman merkityksellisyytensä ja miten tiedostaminen ilmenee? Onko tiedostaminen ja valmius vain urheilijoiden itsensä varassa, vai saavatko he opastusta esimerkiksi lajiliitoiltaan? Minkälaiseen arvoperustaan valmiudet pohjaavat? Urheilutähdet omaavat vaikutuspotentiaalin kaikilla kolmella Heinilän (1986) liikuntasosialisatiomallin ohjausjärjestelmän osalla. Lisäksi tähdet tulkittaneen usein sosiaalisen vaikuttamisen teorian erityisen kiinnostaviksi henkilöiksi tai asiantuntijoiksi, joiden esimerkkiä helposti seurataan (ks. Rashotte 2006). Kun urheilutähtien tuikkimista osaltaan säätelevä media muodostaa vielä erittäin merkityksellisen arjen oppimisympäristön tämän päivän lasten ja nuorten todellisuudessa, vaikuttaisi tältä sektorilta löytyvän paljon terveys- ja liikuntakasvatuksellisia mahdollisuuksia.

Kulttuuriteollisuus ei näyttäytynyt tämän tutkimuksen valossa maineensa veroiselta vaikutustaholta. Muut julkisuuden henkilöt tai elokuva- ja sarjakuvasanjarit eivät yltäneet liikuntakiinnostukseen vaikuttavien tahojen vaikuttavuusluokituksen kolmelle ylimmälle tasolle. Tulos on siinä mielessä positiivinen, että kulttuuriteollisuuden levittämien stereotyyppisten mielikuvien muun muassa ihanneruumiista pelätään aiheuttavan yhä nuoremmille velvollisuudentunteita nuokata itsenä standardien kaltainen – keinoilla millä hyvänsä. Yhteiskunnallisen liikunnallisen kehysohjauksen suo kernaasti olevan seivaskumpaa.

Todettakoon vielä, että sitten tämän tutkimuksen aineistonkeruuvuoden 2004 liikunnalliset konsolipelit ovat kasvattaneet rajusti suosiotaan ja nousseet varteenotettavaan asemaan yhtenä liikuntakiinnostukseen vaikuttavana tahona. Jatkossa on tärkeää perehtyä tarkemmin niin pelien kuin muidenkin vaikutustahojen tapoihin vaikuttaa sekä vaikutusten sisältöihin.

LÄHTEET

- Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T.** 2002. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 263:2001. Helsinki: Stakes.
- Berg, P.** 2005. Miten se meitä liikuttaa? – Suomalaisen liikunta- ja urheiluharrastukset 1981–2002. Teoksessa: M. Liikkanen, R. Hanifi & U. Hannula (toim.) Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Helsinki: Tilastokeskus, 137–168.
- Berger, P. L. & Luckmann, T.** 2000. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkimus. Helsinki: Gaudeamus.
- Brunton, G., Harden, A., Rees, R., Kavanagh, J., Oliver, S. & Oakley, A.** 2003. Children and physical activity: A systematic review of barriers and facilitators. London: EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education, University of London. <http://eppi.ioe.ac.uk> (luettu 5.9.2011)
- Burr, V.** 2004. Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä. Tampere: Vastapaino.
- Green, L. W., Kreuter, M. W., Deeds, S. G. & Patridge, K. B.** 1980. Health education planning. A diagnostic approach. Palo Alto: Mayfield Publishing Company.
- Hautamäki, A. & Hautamäki, J.** 2005. Suomalaisnuorten sosiomoraaliset minäkuvat "hyveen jälkeisenä" aikana: alkaako sosiaalisen kameleontin aika? Teoksessa: A-M. Pirttilä-Backman, M. Ahokas, L. Myrsky & S. Lähteenoja (toim.) Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. Helsinki: Gaudeamus, 167–196.
- Heinilä, K.** 1986. Koripallo penkkiurheiluna. Jyväskylän yliopisto. Liikuntasuunnittelun laitoksen tutkimuksia no: 35.
- Hietala, V.** 2003. Painii myyttien kanssa – Urheilu modernissa ja postmodernissa mediakulttuurissa. Lähikuva 1/2003, 6–15.
- Husu, P., Paronen, O., Suni, J. & Vasankari, T.** 2011. Suomalaisen fyysisen aktiivisuuden ja kunto 2010. Terveystieteen edistävän liikunnan nykytila ja muutokset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:15.
- Ilmonen, K. & Siisiäinen, M.** 1998. Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere: Vastapaino.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010a.** Aikuisliikunta. SLU-julkaisusarja 6/2010. Helsinki.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010b.** Lapset ja nuoret. SLU-julkaisusarja 7/2010. Helsinki.
- Koivisto, N.** 2005. Miehet ja naiset numeroina liikunnassa ja urheilussa. Selvitys miesten ja naisten asemasta suomalaisessa liikuntakulttuurissa. SLU-julkaisusarja 2/05. Helsinki.
- Koski, P.** 2000. Maailma muuttuu, muuttuvatko seurat. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan kehittämiskeskus 7/2000.
- Koski, P.** 2004. Liikuntasuhde – liikunnan kohtaaminen kulttuurisesti rakentuvana sosiaalisena maailmana. Teoksessa K. Ilmanen (toim.) Pelit ja kentät – kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitoksen tutkimuksia 3/2004, 189–208.
- Koski, P.** 2007. Liikunnan ja urheilun seuratoiminta nuorisotyönä. Teoksessa: T. Hoikkala & A. Sell (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä! Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76. Helsinki, 299–319.
- Laakso, L., Nupponen, H., Koivusilta, L., Rimpelä, A. & Telama, R.** 2006. Liikkuvaksi nuoreksi kasvaminen on monen tekijän summa. Liikunta & Tiede 43 (2), 4–13.
- Lahelma, E. & Gordon, T.** 2003. Opetus ja oppiminen virallisessa koulussa. Teoksessa: T. Lahelma & E. Gordon (toim.) Koulun arkea tutkimassa. Yläasteen erot ja erilaisuudet. Helsinki: Helsingin kaupungin opetusvirasto, 12–41.
- Lahtinen, J., Viitasalo, J., Lämsä, J., Linja, T. & Kujala, A.** 2002. Valmentamisen ammattina Suomessa. Raportti. Suomen Valmentajat ry.
- Lehmuskallio, M.** 2007. Liikuntakulutus kaupunkilaislasten ja –nuorten liikuntasuhteessa. Turun yliopiston julkaisuja: sarja C, osa 263.
- Liikkanen, M.** 2005. Vapaa-aika muutoksessa – merkitykset, rajoitteet ja valinnat. Teoksessa: M. Liikkanen, R. Hanifi & U. Hannula (toim.) Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Helsinki: Tilastokeskus, 7–30.
- Maguire, J.** 1999. Global sport. Identities, societies, civilizations. Cambridge: Polity Press.
- Malmelin, N.** 2003. Mainonnan lukutaito. Mainonnan viestinnällistä luonnetta ymmärtämässä. Helsinki: Gaudeamus.
- McPherson, B. D., Curtis, J. E. & Loy, J. W.** 1989. The social significance of sport. An introduction to the sociology of sport. Champaign: Human Kinetics.
- Miles, S.** 2000. Youth lifestyles in a changing world. Buckingham: Open University Press.
- Nupponen, H.** 1999. Suomalainen koululiikunta pärjää eurovertailussa. Liikunta & Tiede 36 (3), 17–21.
- Nutbeam, D. & Catford, J.** 1991. Promoting physical activity in the community – experiences from the Heartbeat Wales program. Teoksessa: P. Oja & R. Telama (eds.) Sport for all. Proceedings of the World Congress on Sport for All, 3.–7.6.1990. Tampere, 175–183.
- Ojanen, M.** 2000. Millainen osa liikunnalla on psyykkisessä hyvinvoinnissa? Teoksessa: M. Miettinen (toim.) Haasteena huomisen hyvinvointi – miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu II. Tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja no: 124. Jyväskylä: LIKES, 123–149.
- Paju, P.** 2004. Johdanto – lissalnessa on Lidl. Teoksessa: P. Paju (toim.) Samaan aikaan toisaalla... Nuoret, alueellisuus ja hyvinvointi. Nuorten elinolot –vuosikirja IV. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 47. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 30. Vammala: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta, Stakes, 6–13.
- Partridge, J. A., Brustad, R. J. & Stellino, M. B.** 2008. Social influence in sport. Teoksessa: T. S. Horn (ed.) Advances in sport psychology. Champaign, IL: Human Kinetics, 269–291.
- Pääkkönen, H. & Niemi, I.** 2002. Suomalainen arki. Ajankäyttö vuosituhannen vaihteessa. Kulttuuri ja viestintä 2002:2. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pölkki, P.** 2001. Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa: I. Järventie & H. Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 125–146.
- Rashotte, L.** 2006. Social influence. Blackwell Publishing. http://www.blackwellpublishing.com/sociology/docs/BEOS_S1413.pdf (luettu 14.9.2011)
- Rovio, E., Hakonen, H., Laine, K., Helakorpi, S., Uutela, A., Havas, E. & Tammelin, T.** 2011. Perherakenteen yhteys suomalaisten aikuisten liikuntaaktiivisuuteen. Liikunta & Tiede 48 (1), 36–41.
- Snyder, E. E. & Spreitzer, E. A.** 1983. Social aspects of sport. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Soini, M.** 2006. Motivaatioilmaston yhteys yhdeksäsluokkalaisten fyysiseen aktiivisuuteen ja viihtymiseen koulun liikuntatunneilla. Jyväskylän yliopisto. Studies in Sport, Physical Education and Health 120.
- Tammelin, T. & Karvinen, J. (toim.)** 2008. Fyysisen aktiivisuuden suositus koululaisille 7–18-vuotiaille. Helsinki: Opetusministeriö & Nuori Suomi ry.
- Tähtinen, J. & Isoaho, H.** 2001. Tilastollisen analyysin lähtökohtia. Ensiaskeleet kvantitatiivisen käsittelyyn, analyysiin ja tulkintaan SPSS-ohjelmaympäristössä. Turun yliopisto. Turun opettajankoulutuslaitos. Julkaisusarja C, oppimateriaalit: 13.
- Tähtinen, J., Rinne, R., Nupponen, H. & Heinonen O. J.** 2002. Liikuntakulttuurin muutos ja elämäntyylien eriytyminen. Liikunta & Tiede 39 (1), 47–55.
- Welk, G. J., Wood, K. & Morss, G.** 2003. Parental influences on physical activity in children: An exploration of potential mechanisms. Pediatric Exercise Science (15), 19–33.
- Wilska, T.-A.** 2001. Tuoteistettu nuoruus kulutusyhteiskunnassa. Teoksessa A. Puuronen & R. Välimaa (toim.) Nuori ruumis. Helsinki: Gaudeamus, 60–70.
- Yang, X.** 1997. A multidisciplinary analysis of physical activity, sport participation and dropping out among young Finns – a 12-year follow-up study. Research Reports on Sport and Health 103. Jyväskylä: LIKES.
- Yang, X., Telama, R., Leino, M. & Viikari, J.** 1999. Factors explaining the physical activity of young adults: the importance of early socialization. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports 9, 120–127.
- Yang, Y.** 2003. Measuring socioeconomic status and its effects at individual and collective levels: a cross-country comparison. Göteborg studies in educational sciences 193. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.